

ובלבד שהבא להבחין לא לעצמו כי-אם לאחרים, בהיותו בהכרח סובייקטיבי כלפי האחרים, לא ישכח להיות אויביקטיבי כלפי עצמו. ובלבד שלא ישכח שבצאתו בהכרח מתוך עצמו בתור קנה-המדה אין קנה-המדה בידו, כי אם הוא ביד קנה-המדה.

ובלבד שלא ישכח, שאין מודרין אלא ברבר שנמרד וכל קנה-מדה בקנה-המדה עשוי.

ובלבד שלא ישכח למרוד את עצמו לעצמו לפי אחרים לפני שהוא בא למרוד אחרים לאחרים לפי עצמו.

היוצא מזה –

א. כל חד בררא, כל הרואה את עצמו כחד בררא, מותר לו להבחין ולהעריך ולפסול את האחרים לעצמו, אבל אינו רשאי לברר דברי בקורת לאחרים.

כי על-כן מה שקטן וקל בעיני הענק יכול להיות גדול וחשוב בעיני אלה שהם ננסים לפי ראות עיניו.

ועוד: אין להשוות דבר ואין למרוד דבר אלא בדומה לו. וכל הרואה את עצמו כחד בררא שאין דומה לו, הרי הוא עצמו לא נמרד ואין מודרין אלא ברבר שנמרד.

ב. יש יסוד ויש מקום ויש ערך רב לבקורת חיובית של כל מי שאינו רואה את עצמו כחד בררא, לבקורת חיובית – אמנם אם היא כנה – גם בלי דוגמאות מהחומר המבוקר ובלי נתח, גם לבקורת פסקנית. אם אני מצאתי ענין ברבר המבוקר, ואני אינני חד בררא, אינני אוניקום בעולם, הרי נראי שיש גם אחרים, שימצאו בו ענין לעצמם. ואולם אין יסוד ואין מקום ואין ערך כל שהוא לבקורת שלילית – ואם גם היא כנה – בלי דוגמאות מהחומר המבוקר ובלי נתח, לבקורת שלילית פסקנית.

אם אני לא מצאתי ענין ושעם ברבר המבוקר, ואני אינני אוניקום, וראי שיש גם אחרים שלא ימצאו בו ענין, אבל זו מנין לי שאין בעולם אנשים בעל-יטעם, שימצאו בו ענין? זו מנין לי, שהטעם שלי הוא הטעם ה"אמתי"? וכי יש טעם ב"טעם אמתי"?

לא כל הלבבות שווים. ואין טעם לפסקנות ברברים שבטעם.

א. מ. ברכיהו

בְּקֶרֶת סְפָרִים

ציונים

ציונים. קובץ לזכרוננו של י. נ. שמחוני ז"ל. הוצאת "אשכול". ברלין, תרפ"ט.

הוצאת "אשכול" העמידה מצבה יפה למלומד י. נ. שמחוני, שמת לפני זמנו. בהוצאה קובץ מהודר בחיצוניותו ועשיר בתכנו, מוקדש לזכרו. הקובץ המפואר הזה הוא עדות נאמנה למקום-הכבוד שתפס שמחוני בין חכמי-ישראל ולרגש הכבוד וההערצה אליו מאת כל אלה שהכירוהו ובאו במגע ומשא אתו.

המחלקה הראשונה של הקובץ מוקדשת לשמחוני האיש והמלומד. לספור תולדות חייו ותיאור אישיותו (במחלקה זו נדפס גם השיר "בן זומא" מאת יעקב כהן, המוקדש לשמחוני). בתולדות חייו אין שום דבר היוצא מגדר הרגיל. רק מעט ורעים היו ימי חייו. הוא עבר את דרך-הקוצים של הצעיר העברי ברוסיה, ששערי בתי-הספר היו סגורים לפניו, וכמתלמד חוץ היה עליו להתגבר על כמה וכמה מכשולים. עד שעמד במבחן וקבל תעודת בגרות. להמשיך את למודיו ברוסיה לא יכול, כי לאוניברסיטה לא נתקבל, ועליו היה לנסוע לגרמניה, ורק בשנת השלשים לימי חייו עלה בידו לגמור

הבְּקֶרֶת

"יותר מהמה, בני, הוזהר, עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג, הרבה, יגיעת-בשר".

חמה אני, אם יש בטוי נמרץ מזה להבחנה בין יצירה ולבין עשיה. היצירה היא פרי הרוח והעשיה אינה אלא יגיעת בשר.

אלא שכמו שקל להבדיל בין פרי הרוח ליגיעת בשר להלכה, כך קשה להבחין בין זה לזה למעשה.

אומרים: היצירה – ביצירה – ספורית הכתוב מברר – מביאה לעולם אנשים חיים, והעשיה – נולמים.

אבל מה הם הסימנים המובהקים, שעל-פיהם יוכל הרואה מן החוץ להביר בין אדם חי לגולם?

אומרים: הוא הרבר, שאדם חי יש לו פנים ורואים אותו מבפנים, והגולם – כולו "חוץ".

דברים בעלמא. אין "חוץ" ואין "פנים", או הכל "חוץ" והכל "פנים".

הנראה אינו נראה אלא מבחוץ שלו; הרואה אינו רואה אלא מבפנים שלו. הפנים שמחוץ לרואה אינו נראה, והחוץ הנראה אינו נראה אלא עד כמה שהוא חדר לפני ולפנים של הרואה.

יאמרו: הוא הרבר, שהאדם החי חודר לפני ולפנים של הרואה, מה שאין כן הגולם, שהוא נוגע רק בשטח העליון של הרואה. היצירה חודרת ללב וכוכשת את הלב, מה שאין-כן העשיה, שאינה כוכשת את הלב ואינה חודרת ללב.

כאילו כל הלבבות שווים. כאילו החדירה ללב וכבוש הלב תלויים רק במהותו ובאיכותו של הבא לחדור ולכבוש ולא גם במהותו ובאיכותו של מה שצריך לחדור ולכבוש. כאילו כל פעולת השפעה תלויה רק במשפיע ולא גם במקבל ההשפעה.

יאמרו: אמנם לא כל הלבבות שווים בתכלית, אבל הלא גם אינם שונים בתכלית; יש צד שוה בכל הלבבות, והצד השוה שבהם הוא די רחב, די עמוק; יש בו עולם מלא של נקודות קליטה, עולם מלא של מערכות נימין, וכל מי שאינו קולע לאחת הנקודות שבצר השוה שבכל הלבבות עוברתו פסולה, וכל מה שאינו נוגע אף בנימה אחת שבצר השוה שבהם, הרי זה כאילו לא בא לעולם.

זאת אומרת: צריך שהרבר יהא שוה לכל נפש?

אבל כלום יש עוד שדורש מן האמנות דברים השווים לכל נפש? כלום יש עוד מי שאינו מכיר, שבאמנות – הרבר השוה לכל נפש אינו שוה כלום?

– ובכן, אין קנה-המדה כלל להערכת דברים שבאמנות? ובכן, אין יסוד ואין מקום ואין ערך לבקורת?

– לא, לא. יש קנה-המדה, ויש יסוד ויש מקום ויש ערך לבקורת. אמנם אין דבר של אמנות צריך להיות שוה לכל נפש, אבל אין הוא צריך גם לחטוא ליסודות הקליטה השווים לכל נפש.

ואם קשה להבחין ואין קנה-המדה כללי להבחנה בין עשיה ובין יצירה, הרי יש לבחון ויש קנה-המדה כללי להבחנה בין עשיה דקה לבין עשיה נסה. ואל תהא גם הבחנה זו קלה בעינינו. כי על כן אם אמנם יש עשיה שאין עמה יצירה, הרי אין יצירה בלי עשיה, אין פרי-רוח בלי יגיעה. וכמו שיש יכולת טכנית בלי שארירות, כך יש שאר-רוח בלי יכולת טכנית; וכמו שיש מדרגות מדרגות של שארירות, כך יש מדרגות מדרגות של יכולת טכנית.

ולבסוף. אמנם אין דבר שבאמנות צריך להיות שוה לכל נפש, אבל מותר לכל מי שיש לו ענין באמנות לראות את עצמו כאחד מבני העליה שהם מועטים ולקחת את עצמו בתור קנה-המדה להבחנה בין דברים, שיש בהם טעם לדברים, שאין בהם טעם, ובלבד –

על תפקידו של האביד בסדור תשובות הגאונים בכלל ובא לידי מסקנה: שהאביד היה המסדר והעורך של תשובות הגאון.

ש. אסף מפרסם חמש תשובות לרבנו גרשום מאור הגולה: ארבע על-פי שבלי הלפט חלק ב', שעוד לא התפרסם בדפוס ואחת על-פי כתב-יד של המוזיאון הבריטי.

במאמר יפה משתדל מר י. ז. להוכיח, שאת ה"יכוח על האהבה" כתב יהודה אברבנאל לכתחילה בעברית ואחרי-כן תרגמו בעצמו לאיטלקית, שעוד לא היה בקי בה. בקשר עם זה הוא מדבר על דעותיו והשקפותיו של אברבנאל ומוכיח, שהוא, כמו יתר אצילי ספרד היהודים, היה בעל הכרה לאומית חזקה.

ש. א. הורודצקי מתאר את אישיותו של ר' אליעזר אזכרי, בעל ספר חרדים, שחי בצפת בימי רבי משה קרדובירו ורבי יוסף קארו. במאמרו: «בדות אנטישמית בסוף ימי הביניים» חוקר יהושע גוטמן על המקור של הבדוות המסופרת בספרו של יוסף פלויוס: «נגד אפיון» אפיון מספר, איך אחד מעובדי אפולון רמה את היהודים בזמן מלחמתם באדומים, התגנב לבית-המקדש ולקח משם את ראש החמור שהיה עשוי כולו זהב טהור. גוטמן מוכיח, שאפיון לא בדה את הספור מלבו, אלא לקחו מן המוכן ומקורו בממלכת הנבטים, שנוסדה על חרבות אדום. בקשר עם זה מעיר גוטמן הערות חשובות אחדות על-אודות עם הנבטים, שעד עכשיו עוד לא הובררו לנו תולדותיו די צרכן.

מחלקה זו מכילה עוד: תקנות של קהל יהודי פולין באמשטרדם משנת ת"ב יוצאת לאור על-ידי יצחק דובער מרקון והערות אחדות מאת ש. קרויס, ברטוביה ורב צעיר.

המחלקה האחרונה של הקובץ מכילה שירים, מסות ומכתבים מאת ש. שרניחובסקי, יעקב קלצקין, מ. א. ז'ק, מ. עהרנפרייז (מכתבים אליו מאת דוד פרישמן) ומתתיהו שהם.

בתוך הוצאת אשכול, שזכתה אותנו בקובץ היפה הזה, שהוא לא רק מצבה יפה לשמחוני המנוח, אלא גם מתנה טובה לספרות העברית ולחכמת ישראל.

ד"ר א. צפרוני

תנועת הפועלות בארץ: שאל

עדה פישמן. תנועת הפועלות בארץ-ישראל (תרס"ד – תרפ"ט, 1904 – 1929). הוצאת הועד המרכזי של «הפועל הצעיר», תל-אביב, תרפ"ט.

ספרה של עדה פישמן, המתנחל (אני משתמש בסגנונה) גודל פעולותיה של האשה העובדת בארץ במשך עשרים וחמש השנים האחרונות, לאמתו של דבר, חסר אחד הפרקים המעניינים והחשובים – הערכת השפעתה של המחברת עצמה בתנועה זו. אמנם נכון הדבר, שהחלוצה התחילה את מלחמתה על זכויותיה המלאות עוד במסכת הראשון ברחובות ובפתח-תקוה. אבל אלה היו סכסוכי-משפחה קטנים, המצויים בכל בית והמחפים על הריקנות והשעמום. אולם מיום שתנועת הפועלות יצאה לדרך-המלך והתחילה מקיפה ערכי-חיים כבדי-אחריות, הלא עדה פישמן נמנית על ראשי-מדבריה, והרבה רתונות, עוז המלחמה והתמכרות הכניסה אל תוכה. עדה פישמן אינה חסרה את הסטירה העוקצת («יש להניח, היא אומרת, כי שחרור האשה עלול יותר לקרב את הסוציאליזם בעולם מאשר הסוציאליזם את שחרור האשה»), את המרירות המרגיות וקדחת-כאחתי. אולם היא אינה מעלימה עין מפגימותיה העיקריות של האשה, אינה מחניפה לה, אלא זורקת בפניה את האמת הזאת:

«... לא מחוללת מהפכה היתה האשה, אלא קרבה; כך היתה והנה בכל הדורות ובכל הזמנים. וסבת הסבות היא, לדעתי, באינרסיות שלה, בפסיביות לכל תנועה צבורית, בחוסר העוז לשנות צורות-חיים קבועות ומקובלות. מלבד זה חסרה היא ברוב המקרים גם סבלנות להתפתחות אסית, דבר הנובע

את האוניברסיטה. בינתיים פרצה המלחמה העולמית וניטלה משמחוני האפשרות להתעסק בעבודה מדעית רחבה. מוכרח היה לעסוק בהוראה; שובלה ממנו את כל זמנו ומרצו. באחד ממכתביו הוא מתאונן: «בדרך כלל אני טרוד מאד, כי היום קצר והמלאכה מרובה, ועבודת ההוראה לתינוקות מסיחה את דעתי מענייני מחקר ומדע, וכמה מחשבות טובות אינן באות לכלל מעשה». רק בשנת 1925, אחרי אשר הוזמן למערכת האנציקלופדיה «אשכול» נפתח לפניו כר רחב לעבודה מדעית, אולם לפתע פתאום בא המות ונתק את פתיל חייו.

מעניינים ביחוד במחלקה זו מכתביו של שמחוני לפרופ' דודון. הם מלאים דברי מדע ומחקר ומראים לנו, כמה מרובות היו ידיעותיו של שמחוני וכמה היה נתון כולו לחכמת ישראל. מזכירים הם לנו בתכנם וצורתם את אגרות חכמינו מתקופת פריחתה של חכמת ישראל, אגרות שירי, שדל ואחרים.

המחלקה השניה של הקובץ מכילה גנוי שירה – שירים ממשוררי ימיה-ביניים שלא נתפרסמו עד עתה. המחלקה פותחת ב«שיר לא גודע ממשורר לא גודע», המתפרסם על-ידי ח. נ. ב. א. ל. ק. השיר מפליא בסגנונו הקל והשוטף ובהומור שבו. ביאליק מוכיח, שמחברו הוא אחד המשוררים הבלתי-גודעים, משה בן יצחק, שחי בזמנם של שמואל הנגיד ושלמה אבן גבירול, והשיר נכתב קודם שנתפרסמו שני אלה כאבות השירה העברית ואביריה. בהרבה מקומות בשיר זה אפשר למצוא דמיון לשירי שלמה אבן גבירול וקשה לדעת, מי המשפיע ומי המושפע. יש לשער, ששלמה אבן גבירול הוא המשפיע. שני המומחים הגדולים ביותר במקצוע שירת ימיה-ביניים חיים בראדי וישראל דודון מפרסמים בקובץ זה שירים חדשים ממשוררי ימיה-ביניים. בראדי מפרסם את שירי סדרוס הלוי אבולאפיה דודון – לקט משירי אברהם בן חלפון. שני המשוררים האלה הם בני המאה השלש-עשרה, ויש להכיר בשיריהם את השפעת יהודה הלוי ושלמה אבן גבירול. השירים האלה הם עדות נוספת לעשירותה של שירתנו בימיה-ביניים. בנוגע לשירי של אברהם בן חלפון: «עוננו מחול צור רם וגואל וזרענו כחול הרבה והואל» יש להעיר, שהוא מזכיר את השיר: «המבדיל בין קדש לחול חטאתנו הוא ימחול, וזרענו וכספנו ירבה כחול», וכנראה מושפע ממנו. אלבוגן מפרסם במחלקה זו פיוטים אחדים מראשוני הפייטנים.

המחלקה השלישית של הקובץ מכילה מחקרים בחכמת ישראל. מאמריו של משה דוד קאסוטו: מעשה תמר ויהודה, ושל יחזקאל קויפמאן: מתנות הקודש. חשיבותם בזה, שהם מערערים בהכוחות מדעיות והגיוניות פרטים ידועים משיטת בקורת המקרא, המקובלת בין המלומדים הנוצרים. משמחת העובדה, שבזמן האחרון התחילו חכמי-ישראל לספל במקצוע בקורת המקרא וברובם הם סותרים את הדעות של בקורת המקרא הפרוטסטנטית. חכמת ישראל תמלא תפקיד היסטורי נעלה, אם יעלה בידה לערער ולהרוס את הבנין הענקי של בקורת המקרא, שהרבה עמלו בוניו בו, מוכן, שזה איננו דבר קל כלל וכלל. הוא נבנה כולו אבני גזית ממסד ועד הספחות. בחירי החכמים מימות שפינוזה ואסטריק טפלו בו ושכללוהו, עד שהוא מושך לבבות בשלמותו המדומה. אולם ברור הדבר, שהאמת של בקורת המקרא, גם בזמן שכוונתה טהורה, אינה אלא אמת שטתית. זוהי שיטה רציונלסטית מתחילתה ועד סופה, וכידוע, אין השכל, ratio, מוצא את ידיו ואת רגליו בענייני דת, נבואה, ואפילו בענייני שירה הוא נשאר על השטח העליון מבלי יכולת לחזור למעמקי העניינים. יבורך לנו איפוא כל נסיון לערער את הבנין הזה ולשחררנו מההיפנוז, ששמו בקורת המקרא. עלינו להלחם בבקורת המקרא באמצעים היא: בהוכחות מדעיות והגיוניות, ורק אחרי אשר יעלה בידנו להרוס את הבנין הזה, אפשר יהיה לגשת לבנין חדש של בקורת המקרא על יסודות אחרים. חשוב מאד במחלקה זו הוא מאמרו של י. ג. אפשטיין על סדור ר. עמרם גאון. בחקירה עמוקה, המיוסדת על בקיאות בלתי-רגילה בספרות הגאונים, מוכיח אפשטיין, שאת הסדר הזה סדר רב צמח האביד של רב עמרם גאון. רב צמח היה אביד גם בזמן גאונותו של רב גטרנאי גאון, שקדם לרב עמרם, ועל-כן הכניס לסדור גם מדברי רב גטרנאי. מכאן עובר אפשטיין לדבר